

липсващото според нас, народа, послание. И големият писател, хем не унижен (поради одиозната защита чрез посланието от най-високо комунистическо място, наречено *За романа „Тютюн“ и неговите злополучни критици*), хем засегнат в същината си от натрапената необходимост да пренапише „Тютюн“, остава до края на живота си в отворената позиция на голям интелектуалец, който трябва да намери начините и формите да реагира на това, което се случва не само на/за него.

Случаят „Тютюн“ е една от непреодолимите травми на новата българска култура. Нищо, абсолютно нищо не може да изкупи това огромно интелектуално престъпление – нито оправданието, че такова било времето, нито твърденията, че самият Димов е възприел дисциплинирано предписанията и внушенията за преработката. Цялата тази насилническа идеологическа акция обрича една от най-значимите творби на българското словесно изкуство да има разколебан смисъл, да не се знаят нейните граници, да имаме неясни представи кой вариант всъщност трябва да четем. Една от големите задачи на българската литературна история е да възвърне увереността по отношение на романа „Тютюн“, да го освободи по магичен начин от злините на разночетенията. Аз лично смятам, че всички трябва да полагаме интелектуалните усилия да удържаме в съзнанието си двата варианта на този така важен за цяла съвременна България роман – независимо от знанието ни за насилие, внушение, несамостоятелност на творческите инвенции. Уважението ни към големия романист Димитър Димов трябва да се изрази и в мъчителното приемане на най-големия му компромис.

А трите големи романа трябва да се четат заедно и според последователността на написването им, и според редуването на епохите, които изобразяват: първата световна касапница в „Поручик Бенц“, годините на пределно напрежение с усещането колко застрашен е Цвайговият европейски *свят от вчера*, години, когато в Испания се разразява своеобразната репетиция на предстоящото, и най-страшните времена на Втората световна война, които в „Тютюн“ са видени през тютюна и парите, през страстите на притежанието.